

Brevis grammatica Slavica fra Benedikta Mihaljevića

Benedikt Mihaljević bio je profesor u zadarskome sjemeništu. Za svoje je učenike priredio kratku gramatiku crkvenoslavenskoga jezika. Z. Vince (1978: 134) kaže da je to učinio prema gramatici Meletija Smotrickoga (1619.), a S. Ivančić (1910: 190) prema gramatici Josepha Dobrowskoga (1822.). U samostanu na Školjici čuva se 12 listova gramatike iz 19. stoljeća, za koje se smatra da su ostatak Mihaljevićeve gramatike. To je posljednji dio gramatike posvećen sintaksi. Riječ je o skraćenoj inačici gramatike Dobrowskoga. U prilog pretpostavci da je to ostatak Mihaljevićeve gramatike govore sljedeći argumenti: 1. osim Parčičeve, to je jedina rukopisna staroslavenska gramatika koja se čuva kod trećoredaca, 2. Ivančićev navod o skraćenoj inačici gramatike Dobrowskoga i 3. naslov na prvome i zapis na dvanaestome listu, koji pokazuju da je riječ o priručniku za treću godinu školovanja, a u zadarskome se Centralnom bogoslovnom sjemeništu za Dalmaciju staroslavenski jezik učio u prvim trima godinama studija. U članku se opisuje tih 12 listova i detaljno analizira odnos teksta s gramatikom Josepha Dobrowskoga. Osim skraćivanja, Mihaljević je izvršio manje stilske promjene u tekstu te promijenio nekoliko kratica. Primjere je, umjesto ćirilicom, pisao glagoljicom, pravopisom Matea Karamana. Kao vrijeme nastanka Mihaljevićeve gramatike navodi se razdoblje između 1826. i 1829.

Fra Benedikt Mihaljević

Fra Benedikt Mihaljević rođen je u Krku 15. kolovoza 1768. Postao je franjevcem pod redovničkim imenom fra Benedikt u trećoredskome samostanu svete Marije na Glavotoku na rodnome otoku. Iako se za nj nije vezao ni životom ni službama, u glavotočkome je samostanu posinovljen 29. rujna 1785.¹ Osnovno je i srednje školovanje završio u Koprju, a filozofiju i teologiju studirao je u Bologni i Ceseni. Nakon studija kao nastavnik filozofije vratio se u Zadar, u kojemu je živio do smrti 21. siječnja 1855. Od 1809. do 1816. bio je profesor bogoslovlja i crkvene povijesti u Zavodu sv. Krševana, od 1816. do 1823. profesor gramatike i grčkoga jezika u zadarskoj gimnaziji, a od 1823. pa do kraja života profesor starocrkvenoslavenskoga i hrvatskoga jezika u zadarskome sjemeništu, koje je do

¹ *Knjige novicijata, zavjetovanja i posinovljenja* 2015: br. 62, 84. O posinovljenjima određenomu samostanu među franjevcima trećorecima vidi ŠTEFANIĆ 1956: 230-231.

1826. bilo glagoljaško, a nakon te godine latinsko.² U razdoblju od 1803. do 1823. obavljao je i dužnost redodržavnika (provincijala) *Redodržave samostanskog III reda sv. o. Franje*, koja je pod zaštitom sv. Jeronima postojala u Dalmaciji, na Kvarneru i u Istri.³ Tijekom svojega djelovanja znatno je pridonio opstanku čitave redodržave pod francuskom upravom. Jedan je od najzaslužnijih pojedinaca da su se staroslavensko bogoslužje i glagoljaška duhovnost očuvali u Zadru preko trećoredskoga samostana sv. Ivana i crkve sv. Mihovila.⁴ Bio je iznimno vičan jezikoslovlju te je bio urednik i redaktor nekih hrvatskih knjiga pred tisak, a 1820. izabran je i za člana Pravopisne komisije, koja je imala zadatak „da ukine nesuglasnosti u nekim bitnijim razlikama između dalmatinske i dubrovačke latiničke grafije, pa da u prvome redu odredi postojani način pisanja, kako bi se mogle jedinstvenim pravopisom štampati knjige na hrvatskom jeziku“.⁵

Brevis grammatica slavica

Poznato je da je fra Benedikt za svoje učenike priredio skraćenu gramatiku staroslavenskoga jezika. Nije, međutim, jasno prema kojemu je uzoru to učinio. U literaturi se o tome navode dvije različite tvrdnje. Zlatko Vince (1978: 134) kaže da je „napisao Gramatiku slovinsku ili glagoljsku prema gramatici Smotrickoga“.⁶ Isti podatak daje i HFBL: „Za svoje je đake priredio staroslav. gramatiku prema gramatici Meletija Smotrickoga“.⁷ Nasuprot tomu, Stjepan Ivančić (1910: 190) navodi: „O. je Mihaljević za svoje učenike, netom izidje na svietlo ogromna slovnica Dobrovski-jeva, priredio kraću, da im tako olahkoti trud.“

U samostanskome arhivu sv. Pavla Pustinjaka na Školjicu kraj Preka čuva se dio rukopisne gramatike iz 19. stoljeća, za koji se smatra da je ostatak Mihaljevićeve

² Godine 1821. zatvorena su oba glagoljaška sjemeništa, ono Zmajevićevo u Zadru i ono u Priku kod Omiša, a otvoreno je Pokrajinsko glagoljaško sjemenište u Zadru, koje je „imalo privremeni karakter: trebalo je postojati samo dok školovanje ne završe oni đaci koji su počeli učiti u dotadašnjim sjemeništima“ (RELJANOVIĆ 2001: 356). Dok je prvi razred novoga latinsko-talijanskog sjemeništa (*Institutum theologicum in Seminario centrali*) otvoren 1826., glagoljaško se postupno zatvaralo, sve dok se konačno 1830. nije ugasilo.

³ Danas *Provincija franjevac trećoredaca glagoljaša*.

⁴ Usp. IVANČIĆ 1910: 190. „A da ne bi drugo, ovo samo bi dostatno bilo, da se Mihaljević častno spominje od svih zadarskih hrvatskih rodoljuba, što je početkom devetnaestog vieka, obezbiediv obstanak Trećoredaca u Zadru, obezbiedio takodjer i obstanak staroslovenskoga Bogoslužja u onom gradu, gdje se je jednoć po svim crkvama glagolica najvećim zanosom častila.“

⁵ VINCE 1978: 132. Osim fra Benedikta Mihaljevića, članovi su komisije bili: F. M. Appendini, M. Bobrowski, N. D. Budrović i P. Miošić.

⁶ Vince se pritom poziva na navod Ferrari-Cupillija (1874.) u biografskome leksikonu poznatih Dalmatinaca.

⁷ HFBL 2010: 386.

gramatike. Riječ je o 6 papirnih dvolistova, odnosno 12 listova formata 32,5 × 22,5 cm, ispisanih samo s jedne strane. To je završni dio skraćene staroslavenske gramatike, čiji je tekst pisan latinskim jezikom i pismom, a starocrkvenoslavenski primjeri glagoljicom. Na kraju je teksta, na 11. listu, autorov zapis *Finis brevis Gramaticę Slaviceę*, iz kojega je vidljivo ne samo da je riječ o završnome dijelu gramatike nego i kako je cijeli rukopis bio naslovljen. Rukopis sadrži drugo i treće poglavlje iz sintakse; drugo je posvećeno rekciji⁸, a treće redu riječi.⁹ Poglavlja su podijeljena na članke: drugo obuhvaća § 27 – § 51, a treće § 52 – § 55. Vanjski je dvolist (1. i 12. list) očigledno služio kao omot ostalima. Na njegovu je prvome listu samo naslov: *Pro III Theologico Cursu*. Na poleđini je posljednjega, dvanaestoga lista kasniji zapis *Scripta theol. (III razr)*. Listovi su 2009. u Središnjemu laboratoriju za konzervaciju i restauraciju Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu konzervirani, restaurirani i uvezani u tvrdi kartonski uvez, obložen smeđom kožom. Pri uvezu su dodani predlist i zalist od neutralnoga papira. Vanjske su strane korica ukrašene dvorednim pravokutnim okvirom, izvedenim slijepim tiskom. Na četirima su uglovima kvadratići s cvijetom u sredini, a ostatak okvira ukrašen je geometrijskim motivima. Uvezani rukopis umetnut je u poluzatvorenu zaštitnu kutiju, izrađenu od neutralne ljepenke, presvučenu smeđim platnom i podstavljenu neutralnim papirom.¹⁰

Milica Lukić i Vera Blažević Krezić pronašle su među stranicama Parčićeve rukopisne gramatike još jedan list ovoga rukopisa, koji je pisan s objiju strana. Na prednjoj i prvome dijelu stražnje strane toga lista završetak je poglavlja o prijedlozima¹¹, a na ostatku stražnje strane početak poglavlja o priložima.¹²

Usporedba rukopisa s gramatikama Meletija Smotrickoga iz 1619. i Josepha Dobrowskoga iz 1822. pokazuje da on nema nikakve veze s prvom gramatikom iako se Meletijevo ime u tekstu spominje dva puta: u §51 na str. 10 i na samome početku § 52 na str. 11. Tekst vjerno prati gramatiku Josepha Dobrowskoga. Riječ je doista o skraćenoj inačici te gramatike, u kojoj su, osim skraćivanja, izvršene samo manje stilske promjene u latinskome tekstu, promijenjeno je i nekoliko kratica, a staroslavenski su primjeri, umjesto starom ćirilicom, pisani glagoljicom.

⁸ *Caput II. De Syntaxi Regiminis*, 2-10.

⁹ *Caput III. Syntaxis ordinis*, 10-11.

¹⁰ Zahvaljujemo tadašnjoj pročelnici Središnjega laboratorija za konzervaciju i restauraciju Hrvatskoga državnog arhiva mr. sc. Tatjani Mušnjak na pomoći pri opisu uveza.

¹¹ Riječ je o skraćenoj inačici § 58 i § 59, koji se nalaze u gramatici Dobrowskoga (1822: 662-667). Taj se dio najvećim dijelom (ali ne u potpunosti) podudara s § 50 i § 51 iz poglavlja o rekciji u dijelu o sintaksi Mihaljevićeve gramatike (str. 9 i 10). Očito se Mihaljević u dvama poglavljima svoje gramatike poslužio istim poglavljem iz Dobrowskoga.

¹² To je skraćen sadržaj § 94 – § 99 iz gramatike Dobrowskoga (str. 426-429).

Uzmemo li u obzir ranije navedene tvrdnje o predlošku, prema kojemu je fra Benedikt Mihaljević priredio svoju gramatiku, postavlja se pitanje je li to doista ostatak njegove gramatike. Toj pretpostavci u prilog govore sljedeće činjenice:

1. to je, osim gramatike Dragutina Parčića, jedina rukopisna staroslavenska gramatika koja se čuva kod franjevac trećoredaca
2. Ivančićev navod da je fra Benedikt priredio skraćenu inačicu gramatike Dobrowskoga
3. naslov *Pro III Theologico Cursu* i naknadni zapis na poledini 12. lista *Scripta theol. (III razr)*, koji pokazuju da je riječ o priručniku za treću godinu školovanja.

Poznato je, naime, da su se u zadarskome Centralnom bogoslovnom sjemeništu za Dalmaciju, koje je bilo latinsko, staroslavenski jezik i glagoljica učili kao sporedni predmet u prvim trima godinama studija.¹³ Činjenica da je rukopis završni dio gramatike, koji je namijenjen trećoj (završnoj) godini učenja staroslavenskoga jezika, pokazuje da je doista riječ o priručniku napisanome za navedeno sjemenište.

Pitanje je, međutim, odakle u literaturi podatak da je fra Benedikt svoju gramatiku priredio prema gramatici Meletija Smotrickoga. Možda je netko to zaključio upravo zbog spominjanja Meletijeva imena u njoj. Treba napomenuti da se ono navodi ondje gdje ga spominje Dobrowsky. U nastavku rada detaljnije ćemo prikazati odnos između Mihaljevićeve gramatike i gramatike Dobrowskoga.

Odnos prema Dobrowskome – latinski dio

Najveća je razlika između gramatike Benedikta Mihaljevića i gramatike Dobrowskoga u tome što Mihaljević skraćuje tekst, uglavnom tako što smanjuje broj primjera kojima prikazuje pojedinu pojavu te za svaku tvrdnju ostavlja tek pokoji primjer. Pri tome je kriterij za odabir primjera, koji se prenose u tekstu, redosljed kojim su pisani u Dobrowskome. Tako Mihaljević uglavnom uvijek navodi prvih nekoliko primjera, dok ostale ispušta. Drugi je kriterij za odabir primjera kratkoća. Kraći se primjeri češće navode. Kraćenje se teksta također postiže izostavljanjem usporedbi primjera uporabe u različitim zbornicima, a izostavljaju se i primjeri rubne uporabe te iznimke.

Međutim, Mihaljević katkad i proširuje tekst koji preuzima od Dobrowskoga. U tekst dodaje prijevode staroslavenskih primjera na latinski kad ih u Dobrowskome nema. U Dobrowskome su staroslavenski primjeri nedosljedno prevedeni. Mihaljević u svojoj gramatici katkad dodaje prijevode na latinski, ako je riječ o primjeru koji je jedini nepreveden u nizu prevedenih primjera (*pomiluŭ me*¹⁴, *miserere mei*

¹³ Usp. RELJANOVIĆ 2001: 356.

¹⁴ Navedeni su primjeri koji su u Mihaljevićevoj gramatici prevedeni, a u gramatici Dobrowskoga nisu.

(§ 27); *moih sloves sine boišê*, verba mea, Fili, times (§ 31); *prinesite gospodevi slavu i čast*, afferte Domino gloriam et honorem (§ 38); *dažd̃ mi sine svoe serce*, prebe mihi, fili, cor tuum (§ 38); *čto mi byst*, quid mihi fuit? (§ 39); *sut li ti čada?* suntne tibi filii? (§ 39); *i iaže ne bêše prilepna mužêh*, quę non erat adherens viris (§ 42); *u nęgō*, apud eum (§ 46); *protivu zakonu, protivu rožnu*, contra legem, contra stimulum (§ 47); *ō sīū stranu*, in hac parte (§ 49); *da vnidet pred tē molitva moê*, ut ascendat ante te, in conspectu tuo oratio mea (§ 51)). Kad je jedan primjer u Dobrowskome preveden, Mihaljević prevodi i ostale (*ičete prežde carstvê božê*, querite primum regnum dei (§ 33); *života prosil est ot tebe*, vitam petiit a te (§ 33)) ili prevodi jedan u nizu primjera, od kojih su u Dobrowskome neki prevedeni, a neki ne (*dostoini dělêteli mazdi svoeê*, dignus operarius mercede sua (§ 34); *zênica oka*, pupilla oculi (§ 37); *plamen ognê*, flamma ignis (§ 37); *dolgota dniï*, longitudo dierum (§ 37); *glas gospoda boga vašego*, vox Domini Dei vestri (§ 37); *strah smerti* timor mortis (§ 37); *v' dom*, in domum (§ 49); *v domu*, in domo (§ 49)). Katkad prevodi i izolirani primjer u nizu neprevedenih primjera, vjerojatno jer ga smatra kompliciranim (*ellinōm že i varvarōm, mudrim že i nerazumnym dolžen esam*, Gręcis autem et Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum (§ 40)) ili prvi primjer u nizu istovrsnih primjera (*ne suču cariu*, cum non esset rex (§ 41)). Katkad prevodi i niz neprevedenih primjera (*nasyču hlěby*, satiabor panibus (§ 43); *ispolnen blagom mnogim*, repletus multis divitiis (§ 43); *mlekom vas napoih, a ne brašnom*, lacte vos saturavi, et non pane (§ 43); *s' toboiu, s' vami, s' nim, s' neiu*, tecum, vobiscum, cum eo, cum illa (§ 49)). Prijevode biblijskih dijelova preuzima iz *Vulgate*.

Mihaljević također katkad ispravlja ili dopunjava tekst. Dopunjava nepotpune prijevode¹⁵ (*ne hodêcim im ot sonniča*, exeuntibus autem illis de synagoga (§ 41); *umertvi ego pračeu i kamenem, occidit eum* funda et lapide (§ 43); *pridoša do nęgō, venerunt* usque ad eum (§ 46); *dielai v' vinogradê moem, operare* in vinea mea (§ 49 *pomožet emu bğ utro zautra, adjuvabit eum Deus* mane diluculo (§51); *pryde – meždu preděly dekapolsky, venit* inter medios fines Decapoleos (§ 51)). U jednome primjeru (§ 33) mijenja izvorni prijevod *iča pokoê*, quęrens requiem iz *quiem* u *requiem*; pritom odabire riječ koja mu je vjerojatno poznatija, a u drugome primjeru dodaje riječ u prijevodu koje nema u staroslavenskome primjeru (*vade retro, abscede a me Satana* (§ 51)).

Mihaljević mijenja jasna unutartekstna upućivanja Dobrowskoga na konkretnu stranicu ili poglavlje jer se poglavlja i stranice zbog kraćenja u njegovoj gramatici ne podudaraju. Mijenja latinske glagolske oblike kako bi mu se bolje uklapali u tekst jer zbog izmjena Dobrowskoga ne zna uputiti na točan paragraf u kojemu će što biti spomenuto (*Videbimus Adverbia ex Prepositionibus* (§ 28), dok Dobrowski upućuje imperativom *vide* na točnu stranicu; *supra jam dictum est* (§ 48), a uz

¹⁵ Podcrtane su riječi koje se ne pojavljuju u Dobrowskome.

supra navodi paragraf u kojemu je navedeno). S obzirom na drukčiji raspored poglavlja, Mihaljević izbacuje sve unutar tekstne referencije.

U citiranje dijelova *Biblije* ili drugih tekstova iz kojih je preuzet primjer dodaje oznake *v.* za *versus* (jednom je zapisan oblik *versu*) i *c.* za *caput* (uz oznaku *c.*, u tekstu se dvaput javlja još i oznaka *cap.*). Dopunjava eliptične rečenice te dodaje glagole koji čine rečenicu jasnijom, vjerojatno kao metodičku intervenciju kako bi olakšao učenicima razumijevanje teksta. U tekstu su katkad dodani riječ ili izraz, koji pojašnjavaju značenje rečenice ili uvode primjer, a pri tome su osobito česta izricanja predikata u rečenicama koje su u Dobrowskoga eliptične: *Luc. Codex Copitar habet* (§ 27); *exemplum a Prov. libro cap. 22. v. 9 excerptum* (§ 27); *At editio Ostrogensis habet* (§ 32); *at pro prima persona in singulari* (§ 37); *Correcta legit* (§ 43); *male adhibet Accusativum* (§ 43); *correcta habet* (§ 44); *Et quidem unum casum regunt* (§ 45); *Lev c̄m̄ 23 - v · 17 scribit* (§ 46); *scribit enim* (§ 46); *za vero præter hos duos casus* (§ 48); *in Psalmo.* (§ 48); *Alias cum Instrumentali za construitur* (§ 51). Na nekoliko mjesta dodaje kraticu *ex. gr.* (§ 36, § 37, § 44, § 45, § 46, § 47, § 48, § 49) prije navođenja primjera, čime ukazuje na utjecaj grčkoga na sintaktičku strukturu. Međutim, izbacuje grčke primjere i prijevode na grčki, što može govoriti o nepoznavanju ili nedovoljnome poznavanju grčkoga studenata kolegija. Iz latinskoga teksta također izbacuje ono što smatra suvišnim i redundantnim: *Subjectum*¹⁶ (§ 37); *vero præter hos duos casus, tertium*¹⁷ (§ 51).

Mihaljević upotrebljava drukčije kratice od Dobrowskoga. Usporedan se popis kratica Benedikta Mihaljevića i Josepha Dobrowskoga nalazi u *Tablici 1*:

<i>Benedikt Mihaljević</i>	<i>Joseph Dobrowsky</i>
Ps. (17), Psal. (4), Psalmo	Psal. (Psal. jedan od primjera koje ima B. M.)
Acc. (2), Accusat. (1)	Accus. (4), Accusat. (3)
Gen. (2), Genit. (1)	Genit. (1), Gen. (2) – ne podudara se uporaba
Ioan (6), Io (1), Ioa (1)	Joh.
fem.	f.

Tablica 1. Usporedan popis kratica

Mihaljević često razvezuje kratice, ali i krati riječi koje su u izvorniku raspisane (npr. *Act. umj. Actorum* itd.). Katkad izmjenjuje neke latinske oblike za postojeće (vjerojatno one koji su mu bliži) ili zamjenjuje jedninu množinom i obrnuto (*faciem peccatorum sumitis*¹⁸ (§ 31), *juga bovum*¹⁹ (§ 35)). Izbacuje višak

¹⁶ *Subjectum orationis* (DOBROWSKY 1822: 628).

¹⁷ *vero præter hos duos casus, et tertium casum* (DOBROWSKY 1822: 662).

¹⁸ *facies* (DOBROWSKY 1822: 622).

¹⁹ *bovm* (DOBROWSKY 1822: 625).

u latinskome prijevodu *Gospodi hranit prišelce sira, i vdovu primet*: Dominus custodit advenas, et viduam suscipiet (§ 27).²⁰ Nekoliko je primjera u kojima je Mihaljević promijenio staroslavenske primjere: *pomaza ga*²¹ – *unxit eum* (§ 27), međutim u jednome slučaju nije promijenio latinski prijevod, tako da prijevod ne odgovara primjeru: *povelě ti*²² – *imperavit illis* (§ 33).

Mihaljević često mijenja red riječi, ovisno o tome koliko je primjera izbacio ili odabire red riječi koji mu se čini stilski prihvatljivijim: En exemplum a Prov. libro cap. 22. v. 9 excerptum: *muža tiha, i dĕlatelĕ lûbit gospodi* (§ 27)²³; Verba in propositione negativa (§ 29)²⁴; in textu Gręco (§ 37).²⁵

Među tekstovima također postoje grafijske razlike u bilježenju nekih latinskih glasova ili dvoglasa. Dobrowsky sustavno bilježi dvoglasnike *ae* i *oe*. Mihaljević oba dvoglasnika uglavnom bilježi repatim *e* (*e caudata*): *ę*, međutim, katkad ih bilježi i običnim *e* (*prepositiones* (§ 32), *cepit* (§ 41), *questioni* (§ 49), *Cesarem* (§ 53), *greęę* (§ 52)) i izvorno (*personae* (§ 38), *Vindobonae* (§ 44)).

Dobrowsky sustavno piše geminate, u skladu s pravilima klasičnoga latinskoga, dok su u Mihaljevićevoj gramatici geminate nedosljedno bilježene. Mihaljević katkad ne piše geminate ondje gdje treba, a katkad ih piše gdje ne bi trebalo. Tako ih ne bilježi kad ih Dobrowsky bilježi: *per trienium* (§28)²⁶, *Suplentque* (§ 28)²⁷, *suplent* (§ 37)²⁸, *Math* (§4 1)²⁹, *suplet* (§ 49)³⁰, ali i bilježi kad ne bi trebalo: *defficient* (§ 37)³¹, *sociativus* (§ 43)³². Ostale su grafijske razlike pisanje fonema /j/ na početku riječi ili između vokala. Dobrowsky ga bilježi s *i*, a Mihaljević s *j*. Kad je riječ o velikome početnom slovu, Dobrowsky ga bilježi s *J*, a Mihaljević s *I*. Intervokalno *h* Mihaljević katkad bilježi, a katkad ne, dok ga Dobrowsky sustavno bilježi: *Boemis* (§ 51)³³, *Bohemica* (§ 43), *Bohemi* (§ 53).

Nekoliko je pogrešaka u Mihaljevićevo latinskome tekstu, koje se ne nalaze u tekstu Dobrowskoga. Mihaljević piše *sexcenta millia* (§ 35) umjesto *sescenta*,

²⁰ *Dominus custodit advenas, pupillum et viduam suscipiet* (DOBROWSKY 1822: 615).

²¹ *pomaza i* (DOBROWSKY 1822: 614).

²² *povelě im* (DOBROWSKY 1822: 624).

²³ *muža tiha, i dlĕtelĕ lûbit g(ospo)dъ Prov. 22. 9* (DOBROWSKY 1822: 616).

²⁴ *In propositione negativa verba* (DOBROWSKY 1822: 619).

²⁵ *in graeco textu* (DOBROWSKY 1822: 628).

²⁶ *triennium* (DOBROWSKY 1822: 618).

²⁷ *suplentque* (DOBROWSKY 1822: 618).

²⁸ *suplent* (DOBROWSKY 1822: 628).

²⁹ *Math* (DOBROWSKY 1822: 636).

³⁰ *supplet* (DOBROWSKY 1822: 659).

³¹ *deficient* (DOBROWSKY 1822: 628).

³² *sociativus* (DOBROWSKY 1822: 640).

³³ *Bohemis* (DOBROWSKY 1822: 666).

dedit arugini (§ 38) umjesto *aerugini*. Griješi također u prevođenju prijedložnih lokativa imenica, koje u latinskome ne stoje s prijedlogom *in*: *v' den sedmii* in die septima (§ 49)³⁴; *v' dom*, in domum (§ 49); *v domu*, in domo (§ 49).

Neke grafijske pogreške u tekstu Dobrowskoga Mihaljević ispravlja: *Ostrogiensis* editio (§ 42)³⁵, *pronuntiatione* (§ 46).³⁶ U jednome primjeru Mihaljević prednost daje grčkoj sklonidbi, dok Dobrowsky imenicu sklanja u skladu s latinskom sklonidbom: *fines Decapoleos* (§ 51).³⁷ Mihaljević i Dobrowsky variraju načine pisanja *m* i *n* ispred okluziva *d* i *t*: *a septentrione* (§ 46)³⁸, *eundem* (§ 47).³⁹ Također se razlikuju u bilježenju fonema /i/ u riječima stranoga podrijetla: *Assyrios* (§ 47).⁴⁰

Odnos prema Dobrowskome – staroslavenski dio

Kako je već spomenuto u 2. poglavlju, fra Benedikt Mihaljević staroslavenske je primjere, koji su kod Dobrowskoga pisani ćirilicom, preslovio glagoljicom. Pritom se služio pravopisom istočnoslaveniziranih izdanja Zbora za širenje vjere⁴¹, koji je, po uzoru na gramatiku Meletija Smotrickoga, oblikovao zadarski nadbiskup Mateo Karaman (1753.).⁴² Slovo ѣ (*e*) obično transliterira kao ѣ (*ě*)⁴³, a samo katkad, vjerojatno pod utjecajem govornoga jezika, kao э (*e*): *pomilui me* (§ 27)⁴⁴, *miseca* (§ 28)⁴⁵, *petero telēt* (§ 35)⁴⁶ itd. Ćirilичno slovo ѣ u glagoljicu prenosi s pomoću ѣ (*ě*), a ligaturu ѣ te slovne skupine ѣа i ѣа s pomoću ѣа (*ia*). Slovo ѣ kojim se označuje glas *j* iza samoglasnika bilježi s pomoću glagoljskoga ѣ (*ř*), a ѣ koje označuje glas *j* ispred samoglasnika s pomoću ѣ (*ř*). Treće ćirilичno slovo i-tipa, koje stoji za

³⁴ *die septima* (DOBROWSKY 1822: 658).

³⁵ *Ostrogiensis* (DOBROWSKY 1822: 657).

³⁶ *pronuntiatione* (DOBROWSKY 1822: 650).

³⁷ *Decapolis* (DOBROWSKY 1822: 666).

³⁸ *septentrione* (DOBROWSKY 1822: 651).

³⁹ *eundem* (DOBROWSKY 1822: 655).

⁴⁰ *Assyrios* (DOBROWSKY 1822: 655).

⁴¹ Službeni je naziv *Kongregacija za evangelizaciju naroda i širenje vjere* (lat. *Congregatio pro gentium evangelizatione seu de propaganda fide*).

⁴² Više o pravopisu i uporabi pojedinih slova u istočnoslaveniziranim izdanjima hrvatskoglagoljskih misala i brevijara vidi u poglavlju 3. 2 u BABIĆ 2000. Pravopis Karamanovih izdanja opisuje se na str. 93-100.

⁴³ U zagradama je iza slova navedena latinična transliteracija kojom smo se služili pri prepisivanju teksta gramatike.

⁴⁴ Ali *napoiša mē* u § 32. Na obama mjestima Dobrowsky ima *mē*: *pomilui mē* (str. 614) i *napoiša mē* (str. 623).

⁴⁵ Dobrowsky (1822: 618) ima *měšeca*.

⁴⁶ Dobrowsky (1822: 625) ima *pětero telět*.

glasovnu skupinu *ij*, prenosi u glagoljicu kao *ǰ(i)*. Dobrowsky bilježi glas *u* dvama načinima, dvoslovom *ou* i ligaturom *8*. Mihaljević dvoslov *ou* transliterira uvijek kao *u (u)*. Istim glagoljskim slovom najčešće prenosi i ligaturu *8*, ali ovdje nekoliko puta ostavlja i izvorno ćirilčno slovo.⁴⁷ Spojenicu *iu* preslovljuje dvama načinima: dvoslovom *iu* (iu) te slovom *iu* (iu). Oba su načina jednako zastupljena, svaki po 14 puta. Različito prenosi i dvoslov *yi* koji označuje glas *jeri (y)*, češće kao *i (i)*, rjeđe dvoslovom *ix* (y), a nekoliko puta i slovom *ix*. Slovo *ь* na slabome položaju bilježi s pomoću *štipića* s crticom iznad *ı* (i). Na jakome položaju *jer* zamjenjuje s *e (e)*, a *jor* s *o (o)*. Ćirilčno slovo *Ѡ* (ĉ) transliterira obično kao *ch*, ali mu na nekoliko mjesta dodaje iznad dvije točkice (*ch*), upućujući tako da ga na tim mjestima treba čitati kao *šč*, a ne kao *č*. I na koncu, ćirilčno slovo *ѡ* transliterira kao *o* (*o*).

Podaci o transliteraciji pokazuju da fra Benedikt Mihaljević ne razlikuje glasove *jeri (y)* i *i* te je zbog toga nedosljedan u prenošenju dvoslova *yi*. Nerazlikovanje tih dvaju glasova vidljivo je u nizu primjera. Tako, primjerice, u § 40 pridjevsku skupinu *mudrym že i nerazumnym* iz Dobrowskoga⁴⁸ prenosi kao *mudrim že i nerazumnym*, zamjenjujući prvo *y* sa *i*, dok drugo ostavlja. I u § 44, u primjeru *prositi styžduse*⁴⁹ prenosi *jeri* kao obično *i*: *prositi stižduse*. U § 55 primjer *v'ryby městō*⁵⁰ prenosi kao *v'riby městō*, zamjenjujući u istoj riječi (*ryby*) jedan *jeri*, dok drugi ostavlja. Primjer *ače bo prvij on by byl neporočbn*⁵¹ transliterira u § 53 kao *ače bo pervij on by bil neporočen*. Dakle, *jeri* u riječi *prvij* zamjenjuje s *i (i)*, u pomoćnome glagolu *by* ostavlja ga, a u glagolskome pridjevu radnom *byl* zamjenjuje ga običnim *i*. Da nije riječ o aljkavosti i slučajnim pogreškama, nego o nedovoljnome poznavanju staroslavenskoga fonološkog sustava, potvrđuju i pogreške u § 51, gdje su oblici *priti* i *pride*⁵² transliterirani kao *pryti* i *pryde*.

Vidljivo je također da naš autor rijetko bilježi slabe *jerove*. *Štipić* *ı* kao jedini znak za *jerove*, osim u dvoslovu *ix* kojim se bilježi glas *jeri*, pojavljuje se na kraju riječi samo kod imenica *i*-osnova: *deni, gospodi, puti, peti, časti, blagodati, milosti, zapovēdi, tati*; imenica *r*-osnova: *materi i dčeri*; imenica *jo*-osnova: *dělateli, daždī, ugli, ogni, vapli, pēnēzi*; u akuzativu jednine zamjenice *i(že)* kada je iza prijedloga: *vo ni, za ni* te u 3. licu jednine prezenta atematskih glagola *byti* i *dati*: *esti, ne dasti*. Očito je, dakle, da on ima samo funkciju tzv. mekoga znaka, tj. indikatora mekoće (palatalnosti), što potvrđuje i pojava iza slova *ř* unutar riječi, koje se treba čitati kao *nj*: *konimi*.

⁴⁷ Primjerice, u § 30 ćirilčni tekst *не бѣдѣтѣ кѣмѣ* prenosi tako da prvo *8* ostavlja nepromijenjeno, a drugo zamjenjuje glagoljskim *iu*.

⁴⁸ Usp. DOBROWSKY 1822: 633.

⁴⁹ Usp. Isto: 645.

⁵⁰ Usp. Isto: 670.

⁵¹ Usp. Isto: 669.

⁵² Usp. Isto: 663, 666.

Kako je već spomenuto, na jakome položaju *jer* se zamjenjuje s *e*, a *gor* s *o*, što se mora pripisati istočnoslavenskomu utjecaju. Treba istaknuti da i kod Dobrowskoga ima primjera – koji su uzeti iz tekstova ruske redakcije crkvenoslavenskoga jezika – u kojima su staroslavenski *jer* i *gor* zamijenjeni s *e* i *o*, ali Mihaljević te istočnoslavenske odraze ima i ondje gdje je kod Dobrowskoga *jer* ili *gor*. Istočnoslavenski utjecaj pokazuje i odraz praslavenskoga nosnika *ę* kao (*j*)*a*. Taj se odraz iza palatalnih glasova *š* i *č* zapisuje s pomoću slova ꙗ (*a*)⁵³, kako pokazuju primjeri 3. lica množine aorista: *biša* (§ 27), *napoiša* (§ 32), *vozdaša* (§ 45), *pridoša* (§ 46), *približiša sê* (§ 47), *razdéliša že sê* (§ 54), u 3. licu jednine aorista *načat* (§ 41) te oblik genitiva jednine i nominativa množine *čada*.⁵⁴ Na drugim se položajima taj odraz bilježi s pomoću slova *jat* bez točkice iznad (ѣ). Da to slovo treba čitati kao *ja*, osim navedenih oblika s *a*, pokazuju i primjeri u kojima se njime bilježi glasovna skupina *ja*, koja nije odraz praslavenskoga nosnika *ę*, kao što su: *vsáčeskaê* (§ 41), *se dči moê, moê děva* (§ 43) itd. Takav odraz prednjega nosnika potvrđuje i transliteracija njegove prejetirane praslavenske inačice s pomoću ꙗѣ (*ia*): *peti hlěb iačmenih* (§ 35), *íati za ruku* (§ 51), *ō iazicě* (§ 55), kao i povremena pojava *a* iza nepalatalnih glasova: *pěnazì* (§ 34), *pěnaz* (§ 35) itd. I tim se dvoslovom, naravno, bilježi skupina *ja* koja nije odraz staroga *ję*, primjerice: *bratía* (§ 29), *ōbětovania* (§ 33), *iaže* (§ 42), *iako* (§ 44), *iakože* (§ 52) itd.

Neka odstupanja u odnosu na gramatiku Dobrowskoga posljedica su utjecaja autorova materinskoga, hrvatskoga jezika. Tako se može objasniti zamjena skupine *ol* s *úl* na mjestu nekadašnjega slogotvornog *l* u primjeru *púlna sut* (§ 34)⁵⁵ te povremen odraz jakih *jerova* kao *a*⁵⁶: *čast* (§ 38), *vapli* (§ 47), kao i unosenje *a* na mjestu sekundarnih *jerova*, ondje gdje ih u Dobrowskoga nema⁵⁷: *so tačaniem* (§ 49), *esam* (§ 40). Hrvatski su i ikavski odrazi *jata* u *propovidaniú* (§ 41), *pinězima* (§ 43), a osobito je zanimljiv ijekavski odraz u primjeru *díelaĩ* (§ 49).⁵⁸ Hrvatskomu se utjecaju mogu pripisati i zamjena *jata* s *i* u 2. licu množine imperativa *prinesíte* (§ 38) te zamjena *aće* s *ako* (§ 39), a vjerojatno i *vy* s *vas* (§ 43).

Više je slučajeva u kojima autor svjesno mijenja ili nadopunjuje pojedine primjere. Tako u § 37 primjer *bog otmčeniĩ* za lat. *Deus ultionum*⁵⁹ mijenja u *bog otmačenyh*, zamjenjujući genitiv množine imenice genitivom množine pridjeva.

⁵³ Vjerojatno bi tako bilo i iza palatala *ž*, ali tomu nema potvrda u tekstu.

⁵⁴ Taj se oblik u ulozu genitiva jednine pojavljuje u § 30, a u ulozu nominativa množine u § 39.

⁵⁵ Ali *napolniti* i *ispolniti* (§ 32). Iste oblike ima i Dobrowsky (1822: 622).

⁵⁶ Dobrowsky ima *čestb* (str. 629) i *voplb* (str. 655).

⁵⁷ Kod Dobrowskog stoji *sb tčaniem* (str. 657) i *esmb* (str. 633).

⁵⁸ Dobrowsky na tim mjestima ima: *propovédaniũ* (str. 656), *pěnězъ* (str. 644) i *dělaĩ* (str. 659).

⁵⁹ Usp. DOBROWSKY 1822: 628.

U § 43 dodaje glagol *zvati* u primjeru *imenem zvati* te zamjenjuje ćirilichno slovo Д, (*d*), kao oznaku broja četiri, glagoljičnim ѣ (*g*). Primjer *dčeri dčevicy* mijenja u *dčery dčevicy*, uključujući tako imenicu *dči*, koja inače pripada *r*-osnovama, u glavnu promjenu ženskoga roda (*a*-osnove), a ne ispravlja *dčevicy* u *dčevici*, kako bi trebalo. U istome članku primjer *dvěma stoma pěnězъ* (corr. *pěnězei*) ispravlja u *dvěma stoma pinězima*. U § 52 u primjeru *íakože dal est nam zapověd* at editi: *íakože zapověd nam dal est* cum gręco nadopunjuje tekst u drugome dijelu primjera, dodajući, prema prvome dijelu, *dal est*.⁶⁰ Katkad također razvezuje kratice, npr. u *gospodi vcecarisě* razvezuje kraticu *vcrisę*.⁶¹

U rukopisu ima, naravno, i nesvjernih pogrešaka. Više puta, pri prelasku s latinskoga teksta na glagoljične primjere ili s glagoljičnih primjera na latinski tekst, autor nastavlja pisati onim pismom kojim je dotad pisao, ispisujući katkad cijelu riječ krivim pismom, a katkad samo njezin početak. Tako, primjerice, u § 34 glagoljicom piše cijelu latinsku riječ *multo*, dok su u § 51 u prijedlogu *post* glagoljicom pisana samo prva dva slova, a u § 52 u glagolu *leguntur* prva tri slova. Nasuprot tomu, latinicom su ispisane crkvenoslavenske riječi *da* (§ 53), *že* (§ 54) i *ne* (§ 55), u riječi *Gospodi* (§ 27) samo prvo slovo, a u broju *peti* (§ 35) prva tri slova. U § 45 zamjenom je ćirilichnoga *v* i *b* prijedlog *voz*⁶² pretvoren u *boz*, a u § 51 autor je zamijenio ćirilichno ч s u i tako umjesto *vsě čelověki* dobio *vsě celověki*.⁶³ Na nekoliko su mjesta zamijenjena međusobno slična glagoljska slova. U § 51 u primjeru *iže motet* autor je zaboravio napisati kvaku (rogove) slova ѣ (*ž*) pa je tako dobio slovo *t* (*tt*), a u § 29 umjesto *g* (*g*) napisao je *h* (*h*) i tako riječ *grěha* pretvorio u *hrěha*. Katkad je, začitavši se, preskočio pokoju riječ ili njezin dio te učinio tekst nerazumljivim. Primjerice, u § 39 tekst *ače lěť mi estъ glagolati čto tebě*⁶⁴ prenio je kao *ako lěsti mi glagolati čto tebě*, a u § 45 tekst *preveze ih (ja) rěku*, pro *prěz rěku*⁶⁵ pretvorio u *prerece ih*, pro *prěz rěce*.

Kad je nastala gramatika?

Sačuvan tekst pisan je rukopisnom latinicom s karakteristikama prve polovine 19. stoljeća. Budući da je riječ o skraćenoj inačici gramatike Dobrowskoga, nije mogao nastati prije njezine pojave 1822. Ako je doista riječ o rukopisu fra Benedikta Mihaljevića i ako je točno ono Ivančičevo „netom“, onda je to vjerojatno bilo dosta

⁶⁰ Dobrowsky na tome mjestu u drugome dijelu primjera ima samo *zapověď nam: jakože dal jestъ nam zapověď* Dam. Apostolus, at editi: *zapověď nam cum gręco*. (str. 668).

⁶¹ Usp. DOBROWSKY 1822: 670.

⁶² Kod Dobrowskog je *vъz* (1822: 648).

⁶³ Dobrowsky na tome mjestu ima *čelověky* (1822: 664).

⁶⁴ Usp. DOBROWSKY 1822: 631.

⁶⁵ Usp. Isto: 648.

brzo iza te godine, dakle u dvadesetim godinama 19. stoljeća. Budući da je zadarsko sjemenište postalo latinaškim tek 1826. i da se staroslavenski jezik otada u njemu učio prve tri godine, a na temelju naknadnoga zapisa na 12. listu znamo da je sačuvan rukopis bio namijenjen završnoj ili trećoj godini studija, možemo zaključiti da je Mihaljevićeva gramatika nastala između 1826. i 1829., dakle u razdoblju kad je prva generacija učenika po novome latinskom programu došla do treće godine studija.

Tekst gramatike fra Benedikta Mihaljevića

(1) Pro

III Theologico Cursu

(2) Caput II

De Syntaxi Regiminis.

§. 27. Objectum in quod actio Verbi fertur, casu Accusativo exprimitur. Regunt itaque Verba activa seu transitiva Accusativum: *molu te*, rogo te, *pomiluĩ me*, miserere mei, *pomaza ga*, unxit eum, Hęc regula comprehendit etiam Genitivos. Masculinorum animatorum qui Accusativi vices agunt: *Gospodi hranit prišelce* (accusativus pluralis) *sira*, (Gen. sing. pro Accusat.) *i vdovu primet*, Dominus custodit advenas, et viduam suscipiet. Psal. 145.v. 9- Hinc Genitivum ego in editionibus frequentissime Accusativo *i* substitutum legimus *da biša ego ne izrinuli*, ut eum přecipitarent Luc. Codex Copitar habet *i* pro *ego* - In singulari quidem usus Genitivi Substantivorum masculinorum, cum eorum accusativus a Nominativo non sit distinctus, in omnibus dialectis invaluit, ut is omnino pro vicario casu accusativi in Syntaxi jure habeatur. En exemplum a Prov. libro cap. 22. v. 9 excerptum: *muža tiha, i dělatelê lúbit gospodi*. Si hoc loco *muž tih* ponatur, constare non poterit de Subjecto, quod diligit, et de Objecto quod diligitur- In plurali autem cum Accusativi a Nominativo flexione distinguantur, non licet Genitivos accusativis in lingua slavica substituere, quamvis id Russis ita placuerit ut accusativos plurales non alios agnoscant in ipsis declinationum paradigmatis quam Genitivos.

§. 28- Accusativo casu etiam vocabula quibus tempus designatur exprimi solent: *deni i noć*; *deni ot dne · tri dni byh tu*, ves den tota die, *vsê dni* omnibus diebus, *vse lěto, dvě lětě carstvova*, duobus annis regnavit, *miseca tri, tri lěta noć i deni ne prestaêh učêh*, per trienium nocte et die non cessavi docens. Act. 20. v. 31. Suplentque hi Accusativi adverbialia: *večer i poludne*, vespere et meridie; *dnes* idem est ac *deni siř*; sed et Genitivus eodem officio fungitur: *pervagō lěta, vtoragō dne, miseca šestagō* - Přefiguntur⁶⁶ (3) autem iis non raro přepositiones: *v' kiĩ čas, v' siũ noć, za utra* mane- Videbimus Adverbialia ex Přepositionibus, et infra regimen Přepositionum-

⁶⁶ Kustoda: *autem*.

§. 29- Verba in propositione negativa, quę alias Accusativum regunt, cum Genitivo construuntur: *hrěha* (sic!) *ne imamy : světa ne uzrit : ne uzrit paguby : grěh tvoih ne poměnu* : Editio præstantissima Evangeliorum anno 1606 pro Genitivo *bratía* etiam accusativum *bratíu*, correcta vero non solum *bratíu*, sed etiam *materi* pro *matere* legit - Vides hic Editores in femininis vitare voluisse ambiguitatem, cum Genitivus singularis ab accusativo plurali non differat - Sic in Psalmo 39 - v · 11 - *pravdu tvoíu ne skrih* justitiam tuam non abscondi, et *ne skrih milost tvoíu* , *i istinu tvoíu*, misericordiam tuam, et veritatem tuam, non solum correcta, sed etiam Ostrogensis et Venetum Psalterium legunt -

§. 30. Absolutę negationi hoc proprium est, ut non solum Casus Objecti, sed etiam Subjecti, seu Nominativus mutetur in Genitivum: *ne bě ima čada*, non erat illis filius · Luc · c · 1 · v · 7 · *ěko něst světa v' nem*, quia lux non est in eo · Ioan · 11 · v · 20 - *srebra i zlata něst u mene*, argentum et aurum non est mihi Act · c · 8 · v · 6 · *smerti ne búdet ktomu: ni plača, ni voplě, ni bolezni ne budet ktomu* mors non erit amplius neque fletus, neque clamor, neque dolor erit amplius Apoc · c · 21 · v · 4

§. 31. Verba reflexiva præter accusativum reciproci *sě*, admittunt Genitivum Objecti, si activorum vices agant: *věri otregalsě est* fidem negavit: *otvergusě sebe*, abnegabo me- 2 · Tim · c · 1 · v · 7 · *moih sloves sine boisě*, verba mea, Fili, times *lic grěšnik okinuelsě*, faciem peccatorum sumitis -

§. 32. Verba ex *ō* et *iz* composita postulant Genitivum, ac si prepositiones *ō* et *iz* Substantivis præfixę essent: *da otlučen sonmiča budet*, ut extra synagogam fieret. Ioan · 9 - v · 22 - *ěko ti izběžiši li sudě božě* quia tu effugies iudicium Dei? - Verba vero *nasititi napitati, napolniti, ispolniti, napoiti* præter accusativum objecti, petunt Genitivum medii, quo actio Verbi complenda est: *hlěba nebesnagō nasiti ih*, pane cęli saturavit eos - Psal - 104 - v · 40 - *ispolnitsě duha; napolnitsě blagih; napoisa mē octa napitaeši nas hlěba sliznaē i napoishi nas slěz v' měru*. (4) cibabis nos pane lacrymarum, et potabis nos lacrymis in mensura - Ps · 79 · v · 6 · At editio Ostrogensis habet: *pitaeši nas hlěbom sleznim, i poiši nas slez v měru*; Correcta: *napitaeši, napoishi nas slezami v měru*. Supplet itaque hoc in casu Genitivus Instrumentalem -

§. 33- Amant vero et pauca quędam simplicia, quę significatu suo Neutris magis affinia sunt, ut verba desiderandi, petendi, optandi Genitivum pro Accusativo - *povelě ti ždati ōbětovanía otca*, imperavit illis ut expectarent promissionem patris. Act · c · 1 · v · 4 - *iča pokoē*, quęrens requiem; *ičete přežde carstvě božě*, querite primum regnum dei: *života prosil est ot tebe*, vitam petiit a te -

§. 34. Regunt etiam quędam Adiectiva et Adverbia Genitivum: *ihže usta klětvi i goresti púlna sut*, quorum os maledictione et amaritudine plenum est. Rom · c · 3 · v · 14 · *dostoini dělételì mazdi svoeē* , dignus operarius mercede sua - Sic *lišen hlěba, lišeni sut slavi božiē* egent gloria Dei. Rom · c · 3 · v · 23 ·

Pręcipue Comparativi *božíř, mnogočestniř, gorčíř, sladšíř*; ex. gr: *otac moř bolii mene est: něst rab bolii gospoda svoegō; mnogočestneiše zlata, multo pretiosius auro; gorčae želci, amarior felle; nevěrnagō goršii est, infideli pejor est; voždelenii pače zlata, i kamene čestna mnoga, i slaždšae meda i sota, desiderabilia (judicia) super auram et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum; věčše treh sot pěnazi plus quam trecentis denariis Marc · c · 14 · v · 6 ·*

§. 35. Numeralia a peti usque tma, cum proprie Substantiva sint, Genitivum rei numeratae postulant - Exempla vide §. 17; et adde: *peti hlěb íačmenih: suprug volov kupih peti* juga bovum emi quinque Luc · 14 · v · 19 · *ni treh stěh pěnaz, trecentis denariis Ioan - c · 12 · 5 · pol časa: pol iměnia moego: petero telět: šest sōt tysěc pěšec sošedšihšē, sexcenta millia peditum qui congregati sunt - Reguntur hic Genitivi tres alter ab altero sōt a šest, tisěc a sto, pěšec shoděčihsē a tysěca -*

§. 36. Genitivum regunt omnia Collectiva, ut *číslo, množestvo, měra, časti*: Continentia ut *čaša, čvenec*: ex. gr. *číslo mužei; množestvo bolěznii moi: měra elea, čaša vody, čvanec vina* - Iŕmo et aliquantam partem subintellectam per genitivos exprimere amant Slavi: *hlěba, vodi, vina*, ubi pars indeterminata relinquitur, pro Accusativis *hlěb, vodu, vino*, quibus utuntur si de toto sermo sit: plane Gallorum et Italorum more -

§. 37. Genitivum denique regunt Substantiva omnia, si iis determinandis alia serviant. *puti* si per aliud Substantivum ex. gr. *istina* determinare velis, hoc⁶⁷ (5) in Genitivo casu ei apponendum erit: *puti istini* via veritatis - Cape exempla: *vostok slonca* ortus solis; *zēnica oka*, pupilla oculi, *plamen ognē*, flamma ignis, *dolgota dniř*, longitudo dierum, *glas gospoda boga vašego*, vox Domini Dei vestri, *strah smerti* timor mortis, *zrak raba* forma servi, *bog otmačenyh* Deus ultionum -

Suplent itaque Genitivi hoc in casu Adjectiva possessiva, si hec deficiant. Pro tertia persona singulari utuntur Slavi genitivo *egō*, fem. *eē*, pro plurali *ih*, pro duali *naú*, 2. *vaú*, 3. *eú*, at pro prima persona in singulari *moř*, in plurali *naš*, pro 2.^a *tvoř*, et *vaš*, et pro omni persona *svoř*, siquidem ad Subjectum referatur - Sic et in aliis possessivis Adjectivis pro Genitivo utendum est. Non enim dicendum est *syn boga*, sed *syn božíř*, omnes Genitivos nominum priorum, qui leguntur in textu Gręco, interpres Slavus Adjectivis possessivis expressit -

§. 38. Dativus est Casus Objecti ad quod actio Verbi dirigitur - Hinc Verba dandi et similia pręter Accusativum Dativum personae postulant aut admittunt. *prinesite gospodevi slavu i čast*: afferte Domino gloriam et honorem: *daždí mi sine svoe serce* prebe mihi, fili, cor tuum: *dade ruži plod ih, i trudy ih prugōm*, dedit arugini fructum eorum, et labores eorum locustis - Ps - 77 · v · 46 - *predade gradu skoty <i>h, i imenie ih ogníu* tradidit grandini jumenta eorum, et possessionem eorum igni · v · 43 ·

⁶⁷ Kustoda: in genitivo.

§. 39. Verbum *est* et plura alia Dativum postulare exempla subnexa probant: *čto mi byst*, quid mihi fuit? *sut li ti čada?* suntne tibi filii? *imže něst razuma*, quibus non est intellectus; *ako lěsti mi glagolati čto tebě*, si licet mihi dicere aliquid tibi · Act · 21 · 37 · *daleko ti est put: ače mi est s' toboû umrěti*, si oportuerit me commori tibi - Etiam subintellecto est Dativus locum habere potest · *ina slava slncu, i ina slava luně, i ina slava zvězdam*

§. 40. Regitur Dativus etiam ab Adjectivis et Adverbiis, Interjectionibus: *blagože, blagože duši našej: gore zemli: uvy mně: komu podoben: tebě podoben budu: vsě povinen: ellinōm že i varvarōm, mudrim že i nerazumnym dolžen esam*, Gręcis autem et Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum · Rom · 1 · v · 14 · *da voevodě ugoden budet*, ut duci placeat · 2 Tim · c · 2 · v · 4 · *nedostoini tvorite sami sebe věčnomu životu*, indignos vos ipsos decernitis ęternę vitę · Act · cap · 13 · v · 46 ·

§. 41. Gerundivorum Dativus respondet Latinorum Ablativo absoluto, et Gręcorum Genitivo: ex. gr.: *eče brašnu suču v' ustěh ih*, cum adhuc (6) esca esset in ore ipsorum · Ps · 77 · v · 30 - *ne suču cariu*, cum non esset rex; *ni suču knaziu, ni suču iměniu, ni suču trebniku, ni žrečestvu, ni propovidaniu* - Osee c · 3 - v · 4 · *eče emu glagolūču*, adhuc eo loquente; *prihoděčim im*, cum illi advenissent - *ne hoděčim im ot sonmiča*, exeuntibus autem illis de synagoga; *těm ishoděčim, načat iš narodōm glagolati*, illis autem abeuntibus cepit Iesus dicere ad turbas Math · 11 - v · 7 · *dniu bivšu*, die exorto, Act · 16 · v · 33 - *otverzšu tebě ruku vsačeskaē napolnitsē blagosti*, aperiente te manu omnia implebuntur bonitate - Ps · 103 · v · 28 ·

§. 42. Localis casus, alias et Prępositionalis dictus, quod ei Prępositiones pręfigi soleant, olim cum Verbis e *pri*, et quibusdam e *na* compositis construebantur Ostrogensis editio, et Mosquensis prima multa suppeditat exempla, quę tamen in aliis editionibus mutata sunt, substituto Dativo, aut Genitivo, aut alio casu cum prepositione - Etiam Adjectiva *priklonen, prilepen* regunt Localem, quin prępositio *pri*, aut alia ei pręfigatur: *iaže ne běše prilepna mužěh* - quę non erat adherens viris - Num · c · 31 - v · 30 · Locali denique casu utebantur Veteres in nominibus loci, et temporis - In subscriptione Evangeliorum ad usum Iosephi Ostromir a Gregorio Diacono descriptorum Locales urbium Russicarum *Kievě*, et *novogorodě* sine prępositione *vo* leguntur - Alibi *zimě*, hyeme, invenias pro *v' zimě* - Adverbia *gorě, dolě, lani*, etc., certe nihil aliud sunt quam Locales sine prępositione -

§. 43- Casus Socciativus, qui pręfixa prępositione *so* societatem indicat, etiam sine hac et omni alia prępositione usurpatur, diciturque tunc Instrumentalis quia medium per quod, et instrumentum quo aliquid efficitur, designat respondetque plerumque Latinorum ablativo instrumenti: *ušima slyšati, očima viděti, imenem zvati; žezlom biti; soliu osoliti: umertvi ego pračeû i kamenem* occidit eum funda et lapide; *ubi gradom vinogrady ih, i černičie ih mrazom*, occidit grandine vineas eorum, et moros eorum pruina - Ps - 73 - v · 47 · *ne spasu ih lukom, ni mečem*,

ni breniū, ni konimi, non salvabo eos in arcu, neque gladio, neque bello, neque equis, neque equitibus Oseę c · 1 · v · 7 ·

Verba *napoiti, nasititi, ispolniti* quę alias Genitivum amant, etiam Instrumentalem admittunt: *napoil esi nas vinom*, pro *vina: nasyĉu hlěby*, satiabor panibus: *ispolnen blagom mnogim*, repletus multis divitiis: *mlekom vas napoih, a ne brašnom*, lacte vos saturavi, et non pane · 1 · Cor · c · 3 · v · 2 · pro *mlěka, brašna* -

Amat Instrumentalem Slavus pro Nominativo secundo, qui Prędicatum agit primi: *se dĉi moĉ dĉvoiu* ecce filia mea virgo · Iud · c · 19 · v · 24 · Correcta legit *se dĉeri* (male adhibet Accusativum *dĉeri*) pro nominativo *dĉi*) *moĉ dĉva*. (7) Act · c · 21 · v · 9 - Legit Damianus Apostoli mutato ordine: *biahu dĉvoiu dĉeri* ĝ erant virgines filię quatuor; Ostrogensis *dĉerĉ dĉvica* (correcta *dĉery dĉvicy*) *ĉetiri* Gręco conformius sed neglecta Syntaxi slavica pro qua dialecti Russica, Bohemica, et Polonica innumera prębent exempla -

Quantitas prętii Instrumentalem exigit: *dvěma stoma pinězima hlěby ne dovlěit im*, ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis - Io · 6 · v · 7 · *da šedše kupim dvěma stoma pěnězi hlěby* euntes emamus ducentis denariis panes - Marci. c · 6 · v · 37 · *koliciem dolžen esi* quantum debes Luc · 16 · v · 5 · *edin bě dolžen pětiiu sōt dinariū*, unus debebat quingentos denarios · Luc · 7 · v · 41 · *sam soboiu mi esi dolžen ty*, te ipsum mihi debes -

§. 44. Verbum quod regitur ab alio in Infinitivo locatur: ex. gr. *kopati ne mogu, prositi stiždusě*, fodere non valeo, mendicare erubesco - Luc · 16 · v · 3 - At verba motus apud Veteres Supinum regunt - *prišal esi muĉit nas* Math · 8 · v · 29 - *preide ot tudu uĉit i propovědat* idem Math. 11 v · 1 - *ĉeso izidoste vidět* Math 7 · 8 · et 9 · iidem et Codex Vindobonae.

Cum Supinis aut Infinitivis pręcedente *prěidu*, Genitivum pro Accusativo construunt Veteres. *prišel esi muĉit nas* pro *ny; iako mira prědoh dati* Luc · c · 12 · v · 51 · correcta habet *mir* · Pariter correcta substituto accusativo *grěšniki* pro Genitivo legit: *prěide v' mir grěšniki spasti* - venit in mundum peccatores salvos facere -

§. 45. Rectio prępositionum partim a significato earum, partim etiam a verbo quietem aut motum indicante pendet - Regunt itaque aliquę, unum, alię duos aut plures casus -

Et quidem unum casum regunt, idest accusativum: *ōb, boz, prěz, ĉrez*. v. g. *ōb noĉ*, per noctem; *ōb onu stranu*, in altera ripa - Russi *ōb* pro *ō*, cum Locali construunt: *ōb nem*, pro *ō nem*. Vide *ō*, quod ab *ōb* omnino distinguendum est -

boz pro: ex. gr. *blagodatĭ boz blagodatĭ* gratiam pro gratia, *vozdaša mi lukavaě boz blagaě*, retribuēbant mihi mala pro bonis. Ps - 34 · v · 12 ·

prěz per: v. g. *prěz vse lěto* per totum annum - In verbis compositis *pre* eundem casum regit: *prerece ih*, pro *prěz rěce* -

ĉrez pręter: v. g. *ĉrez estestvo* pręter naturam -

Eundem casum regunt adverbium *mimō, skvozě* (in Serbia *skrozě*) et particula *sa* comparandę quantitati serviens: *prohoděcago mimō ugli* juxta angulum, correcta in

Genitivo *ugla* Prov · c · 7 · v · 8 · *skrozě more, pustiniu*, per mare, per desertum; *skrozě vrata* per portam; *proidohom skrozě ogni i vodu*, transivimus per ignem et aquam · Ps · 64 - v · 12 ·

§ 46. Genitivum regunt: *u, do, s' de, ot, iz, bez*: ex. gr. *u mene* apud me; *u nègeō* apud eum; *do nebes* ad cęlos; *pridoša do nègeō* venerunt usque ad eum; *do umer-tvía irōdova* usque ad obitum Herodis · Math · c · 2 · v · 12 · *so srebra svoegō* de argento suo; *snīdet s' nebes*, descendit de cęlis; *ot vostok slonca do zapada, hva<l>no imē gñe*, ab ortu solis usque ad occasum laudabile nomen Domini. (8) Differt omnino *s'*, (de) ab *iz*, (ex), ut mirer has prepositiones a gramatis confundi potuisse - Ostrogensis quidem polonizat subinde *z* pro *s* scribendo, Lev c̄m 23 - v · 17 scribit: *z' dvu desětyh častei*; alibi et *zgory* pro *s' gory* imo etiam pro *s'* (cum), scribit enim *z' veselīem* pro *s' veselīem* cum lętitia. At non licet *iz*, (ex), cum *s'* (de), uti nec *s'*, (de), quod motum de loco, cum altero *s'* (cum) quod societatem et conjunctionem indicat, confundere, quamquam *s'* primum ab *s'* altero non pronuntiatione, sed solo significato differat, a quo regimen diversorum casuum pendet *ot* ab: v. g. *ot mene, ot nas, ot zapada*, ab occasu, *ot sęvera*, a septentrione - Composita verba ex *ot* regere Genitivum, quin *ot* Substantivo prefigatur, supra §. 35 dictum est.

iz ex - gr. *izmi pervle bervno iz očese tvoego*, ejice primum trabem ex oculo tuo - Alternant subinde *iz* et *ot*: *iz mertvih, ot mertvih* - Hebr - 7 · v · 5 ·

bez sine: ex. gr. *bez oca vašego, bez matere, bez priča roda*, sine patre vestro, sine matre, sine genealogia - Hebr · v · 3 ·

Adde pleraque Adverbia, quę prepositionum vices agunt, et Genitivum petunt, uti *vně, von, verhu, pače, prežde, radi, razvě* etc.

§. 47. Dativum regit *k*, ad: ex. gr. *k̄b nam* ad nos, *k nim* ad eos, *k' nemu* ad eum - *priklo<ni> ko mně uho tvoe*, inclina ad me aurem tuam: *vaplì moĩ k tebě da prūidet*, clamor meus ad te veniat - Eundem casum regunt Adverbia *priamō*, et *protivu* ex. gr. *priamō mně približišasē*, adversus me appropinquerunt. Ps - 37 · v · 12 - *prēmō assirīōm* contra Assirios · Gen · 2 · v · 14 - *prēmō vama* contra vos - *agnec prēmō strigučemu ego*, agnus coram tondente eum - Act · 8 · 32 - *protivu zakonu, protivu rožnu*, contra legem, contra stimulum - *suprotiv stužaũčim mně*, adversus eos qui tribulant me - Ps · 22 · v · 5 ·

<§. 48. Localem tantum regit prepositio *pri*, ad, juxta, secus. ex. gr. *pri puti*, secus viam; *pri dvereh; pri nogu egō* ad pedes ejus. *pri peči* juxta fornacem. Verba ex *pri* composita regere Localem supra jam dictum est - Regunt quidem etiam *ō, vb, po, na* Localem, at non solum, sed preter Localem et alios casus ->⁶⁸

§. 48. Localem tantum regit prepositio *pri*, ad, juxta, secus. ex. gr. *pri puti* secus viam, *pri nogu egō* ad pedes ejus; *pri peči*, juxta fornacem; *budet ēko drevo nasadženoē pri ishodičih vōd*, erit tanquam lignum plantatum secus decursus

⁶⁸ Paragraf je precrtan, što smo označili znacima <>.

aquarum - Ps · 1 · v · 3 - *hodê že pri mori galilejštiêm* ambulans juxta mare Galileę - Math · 4 · v · 18 · Verba ex *pri* composita regere Localem supra jam dictum est - Regunt quidem etiam *ô, v', po, na* Localem, at non solum, sed præter Localem, etiam alios casus -

§. 49. Instrumentalem seu Sociativum casum regit *sb* cum - ex. gr. *s' toboiu, s' vami, s' nim, s' neú,* tecum, vobiscum, cum eo, cum illa - *rabotaíte gđvi so strahom, i raduïtesê emu s' trepetom;* servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore - Ps · 2 · v · 11 - *so tačaniêm* cum festinatione Ps - 77 · 33 · Confer supra *so* (de) Genitivum regens, quod a *so* (cum) distinguendum censuimus Regunt autem etiam *pod, nad, pred,* et adverbium *meždu* Sociativum sed præter hunc, et Accusativum

Duos casus regunt *ô, vo, na,* et *pod, nad, pred;* tres vero *po,* et *za:* et quidem Accusativum et Localem *ô, vo, na: ô sïú stranu,* in hac parte, *ô desnuú* a dexteris, (9) *o šuúú* a sinistris: *ôdesno, ôlěvo; da ne kogda pretkneši ô kamen nogy tvoeê* ne offendas ad lapidem pedem tuum; *ô božê živê* in deo vivo. *roptati ô sem, vzemělutsê ô nem* ridebunt eum.

vì in: *v' dom* in domum; *v domu* in domo; *v' rod* in generationem, *v' rodě* in generatione; *v' rucě* in manus, *v' rukah* in manibus. Accusativum cum præpositione *vì* petunt vocabula temporis: *v' večer - v' den sedmï* in die septima; *v' pol sedminy* in dimitio hebdomadis: *vo dni siě,* diebus his - *v' si čas* in illa hora - Adde *v' imě* in nomine - 2 · Verba designantia motum ad locum, et alia quędam: *vnidut v' pokoï moï* introibunt in requiem meam Ps · 94 · 11 - 3 · Adde *věrovati vo nì,* credere in eum, *v' boga* in Deum, supplet enim in masculinis animatis Genitivus Accusativum -

Localem cum *v'* amant Verba quietem in loco designantia, respondentque questioni ubi: ex. gr. *v' bezdně množě* in abyssu multa, *v' mori,* in mari, *suči v' iudei* qui sunt in Iudea; *dělaï v' vinogradě* moem, operare in vinea mea - Etiam de tempore: *v' noči spět, v' oněh dneh* - eadem est ratio diversi casus cum præpositione *na: na nebo* in cęlum, *na nebesi* in cęlis ·

§. 50. *Po* vero præter Accusativum et Localem, etiam pro diverso significato Dativum postulat. Inde *počto,* quare, ob quid, *po tom* postea, post hæc: *potomuže* secundum hæc. *po* (per) cum Accusativo: *po druguú stranu, po moe nakazanïe, po vsě dni, po tri dni, po vsě lěta* · 2 · Localem et Dativum: *po poženïeh ih, i po domom, po čislu, po glavam;* Genitivum *po* (per, in) de loco: v. g. *po vseï zemli, po stěnah; aće bog po nas, kto na ny,* si Deus pro nobis, quis contra nos - Rom · 8 · v · 31 ·

§. 51. Similiter pro ratione motus aut quietis Præpositiones *nad, pod, pred, za,* et Adverbium *meždu* regunt Accusativum, et pro Locali Instrumentalem: *za* vero præter hos duos casus, tertium, nimirum Genitivum postulat: *nad* (super) *nad negože uzriši duh shodêc,* super quem videris spiritum descendentem · Ioa · c · 1 · v · 33 · *izhodeča nad sina člověčeskago* v · 51 · Supplet hic, uti alias Genitivus Accusativum - Frequentius cum Instrumentali: *nad nami, nad nimi; nad vsěmi* super omnes - *zělo prevozneslsê esi nad vsěmi bogy,* nimis exaltatus es super omnes deos · Ps · 96 · v · 9 · -

pod (sub) subtus: *da pod krov moř vnideši*, ut sub tectum meum intres - Luc · 7 · versu 6 · *pred* (ante): *imže podobaše pred tē pryti* quos oportebat apud te adesce Act · 24 · v · 19 - *da vnidet pred tē molitva moē* ut ascendat ante te, in conspectu tuo oratio mea · Ps · 87 · v · 3 · Porro *milostì i istina predidetě pred licem tvoim* misericordia et veritas p̄cedent ante faciem tuam Ps · 88 · v · 15 · *egože polagahu po vsē dni pred dvermi cerkovnimi rekovnimi krasnimi*, quē ponebant quotidie ad portam templi quę dicitur speciosa · Act · 3 · v · 2 · *iže predo mnoúu bist*, qui ante me factus est · Ioan · 1 · v · 27 ·

za (pro, ob, propter) ex. gr. *oko za oko, zub za zub, za mē, za tē, za vsē, za ny, za vy, za sē: za svoi grēh: za slovesa: za vsē celověki, za oca, za carē, za vsēh vas*: (Gen. pro Acc.): *za to* pro hoc, propter hoc: **(10)** *za nì* pro eo; *za neže* eo quod: Adde formulam *iati za ruku* manum prehendere: *za ruku vedom* ad manum deductus - Act · c · 22 · v · 11 ·

za, post, retro: Rarius *za*, hoc significato cum Accusativo constructum invenias quia p̄positio *po*, et adverbium *vslěd* ejus vices suplent. Meletius *idi za mē sotano*, sub regula decima adduxit, cum tamen *idi za mnoúu* legatur Math 4 · v · 10 - vade retro, abscede a me Satana. Alias cum Instrumentali *za* construitur: v. gr. *za rěkoúu, za gradom, za mnoúu. izpusti zmiř za ženoúu iz ust svoih vodu*, misit serpens post mulierem ex ore suo aquam · Apoc · c · 12 · v · 15 ·

za si tempus designet, cum Genitivo construitur; hinc Adverbium *zautra*, mane: ex. gr. *večer i zautra, i poludne povēm*, vespere et mane, et meridie narrabo · Ps · 54 · v · 18 · *pomožet emu bğ utro zautra*, adjuvabit eum Deus mane diluculo · Psal 45 · v · 6 · Addere possum non solum Boemis, et Polonis, sed etiam Serbis hoc sensu *za* usitatum esse: *za lazara* tempore Lazari, sub Lazaro -

Adverbium *meždu* Acc. et Instrumentalem petit: *pryde - meždu preděly deka-polsky* venit inter medios fines Decapoleos - Marc · 7 · v · 31 · *iže motet* (sic!) *razsuditi meždu bratiř svoih* (Genit. pro Acc) qui possit judicare inter fratrem suum · 1 · Cor · c · 6 · v · 5 · Alias sepius cum Instrumentali: *meždu soboúu: meždu nami, i vami: meždu zemleiu i nebom; meždu oltarom i hramom · bě petar spē meždu dvěma voinoma*, erat Petrus dormiens inter duos milites Act · 17 · v · 6 · *ōbliči ego meždu toboúu i tēm ediněm*, argue eum inter te et ipsum solum · Math · 18 · v · 15 ·

Russi construunt *meždu*, uti pleraque alia Adverbia etiam cum Genitivo. unde colligas, interpretem Libri Iudith · c · 4 · v · 6 · *meždu gor*, inter montes, uti et aliorum, qui e latino translati sunt, fuisse Russum.

Caput III.

Syntaxis ordinis

§. 52. Regulas a Meletio datas, quo ordine partes orationis se excipere debeant, aut soleant, hic nolim repetere - Sunt enim ejusmodi, ut non solum de Slavica, sed de omni alia lingua valeant - Magna omnino libertate utuntur Slavi in dis-

ponendis orationis partibus - At Interpretes librorum sacrorum textus originalis ordinem religiosius sequi maluerunt - Liberiores tamen hac in re fuere Interpretes antiqui, quam posteriores gręculi, qui etiam Syntaxim Slavicam gręę lingueę genio accomodare studuerunt, cujus servilis et inutilis conatus exempla varia supra dedimus - Quod ordinem attinet, unum alterumve sufficiet - Math · c · 12 · 10 · Slavici codices antiquiores legunt: *suhu ruku imii* ° aridam manum habens at impressi libri, imo et Codex Petropoleos seculi XIV: *ruku imiř suhu*, manum habens aridam · 1 · Ioan · c · 3: v · 23 - *iakože dal est nam zapovęd* at editi: *iakože zapovęd nam dal est* cum gręco.

Pronomina possessiva Codex Damiani seęę Substantivis preponit contra gręci textus ordinem, quem editi libri nunc pressius sequuntur. Hinc in illo, *vaše lice, vaša serdca, našim slovesem, ō naših gręsęh v' sem mirę*; in his vero: *lice vaše, serdca vaša, slovesem našim ō (11) gręsęh naših, ō mirę sem* leguntur · Ioan · 1 · c · 2 · v · 7 ille legit: *ne novu zapovędi pišu vam*, adjectivum preponendo Substantivo, lingueę proprię genio magis obtemperans; hi *zapovędi novu*, gręci textus ordinem restituendo - Hebr · 10 · v · 35: editi: *eže imat mzdovozdanie veliko* cum gręco Dam. apostolus *imat veliko mzdovozdanie* · Vulgata: magnam habet remunerationem.

§. 53. In locanda Optativi seu Subjunctivi particula *by* multum differunt pro varia ętate Codices ipsi et editiones inter se - Hebr - c · 8 · v · 7 · editi *acę bo by perviř on* - Dam · Apost - *acę bo perviř on by bil neporočen* Math · c · 24 · 43 = *acę by vędal domu vladika v' kuřu stražu tatř prędet, bděl ubo by, i ne by dal podkopati hrama svoego* - Codex Petropoleos: *ne by ostavil podkopati kleti svoeę*, alius vero *ne dal by podkopati kleti svoeę*, quem ordinem et Bohemi amant · Luc · c · 4 · v · 43 = Ostrog. *da ne by otšel ot nih*, ne discederet ab eis; correctæ: *da by ne otšel ot nih* - Confer Act · c · 26 · v · 32 · *acę ne by narical kesarę*, si non appellasset Cesarem: correctæ discedendo a Gręco, *kesarę narical* -

§ 54. Conjunctiones *bo, že, li, ubo*, et prepositiones *radi, dělę* postponi loco suo dictum est: *ne bo dade* editi; Dam · Apost · *ne dasti bo, acę že, acę li; hoęši že li razumęti*, vis vero nosse - Iac · 2 · v · 20: At *acę li že*, Reciprocum *sę* in editis fere semper Verbo adhęret; apud veteres tamen etiam transponi, et a Verbo separari solet - Psal · 92 · v · 1 · *gospodi vcecarisę v' lępotu obleęesę*, Ostrog, et correctæ at ven. Psalterius: *v' vellępotu se oblęęę* · Apud Veteres *že* ante *sę*, apud Recentiores *sę* ante *že* locari solet - Act · 5 · v · 16 · *shodęsesę že* in correctæ, olim *shodęsesę* - Actorum 6 · v · 2 · etiam correctæ ordinem antiquum servavit: *razdęlišazęsę*

§ 55. Genitivus, qui ab Adverbio *vmęstō* regitur, inter *v'* et *męstō* interponi solet: *v' riby męstō* in piscis locum, pro pisce -

Composita pronomina ex *ni*, et *ne*, prepositiones *ō, v, po, na, za, k* prefigendas inserunt post *ni, ne*: *ni ō čemže, ni ō komže*, pro *ō ničemže, ō nikomže*: *ni včemže, ni vočtože, ni začtože; ni na kogože, ni na kuřuže potrebu: ni po edinomuže ōbrazu,*

ne vkoe vreme, ne vkuú goru - Subinde et Substantiva ex *ne* composita prepositionem *v'* inter *ne* et alteram vocem recipiunt: *ne v'mudrosti: vo viděnií, i ne vo viděnií pro vo neviděnií* - At formula *ne ō božě, ne ō lazicě* respondet Vulgate: in eo qui non est Deus, qui non est populus.

Finis brevis Gramaticę
Slavicę.

Bibliografija

- BABIĆ, Vanda. 2000. *Vpliv vzhodne cerkvene slovanščine na hrvaške glagolske tekste v 17. in 18. stoletju*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- DOBROWSKY, Joseph. 1822. *Institutiones Linguae Slavicae dialecti veteris, quae quum apud Russos, Serbos aliosque ritus graeci, tum apud Dalmatas Glagolitas ritus latini Slavos in libris sacris obtinet. Cum tabulis aeri incisus quator*. Vindobonae: Sumplibus et tipis Antonii Schmid, C. R. P. Typographi.
- HFBL 2010. *Hrvatski franjevački biografski leksikon*. Ur. Franjo Emanuel Hoško, Pejo Čošković i Vicko Kapitanović. Zagreb: Lekikografski zavod Miroslav Krleža.
- FERRARI-CUPILLI, Giuseppe. 1874. *Biografie e necrologie d'illustri e benemeriti Dalmati*. Zara: Tipografia S. Artale.
- IVANČIĆ, Stjepan. 1910. *Povjestne crte o samostanskom III Redu sv. O. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri i poraba glagoljice u istoj redodržavi. Sa priložima*. Zadar: Odlikovana tiskarna E. Vitaliani.
- Knjige novicijata, zavjetovanja i posinovljenja*. 2015. Prir. Ivan Botica, Kristijan Kuhar i Vin-ko Kovačić. Zagreb: Provincija franjevaca trećoredaca glagoljaša, Staroslavenski institut.
- RELJANOVIĆ, Marijo. 2001. Enciklika *Grande Munus* i pitanje obnove glagoljaštva u Dalmaciji. *Radovi Zavoda povijesne znanosti HAZU u Zadru* 43: 355-374.
- SMOTRIC'KIJ 1619. *Мелетій Смотрицький: Граматіки Славенскія правилное синтагма (...) 1619*. [Підготовка факсимільного видання В. В. Німчука. Київ: Наукова думка (Пам'ятки української мови), 1979.] <http://litopys.org.ua/smotrgram/sm.htm> (posjet 3. 12. 2014).
- ŠTEFANIĆ, Vjekoslav. 1956. Glagoljaši u Kopru. G. 1467–1806. *Starine* 46: 203-329.
- VINCE, Zlatko. 1978. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Brevis grammatica Slavica of Friar Benedikt Mihaljević

Benedikt Mihaljević (1768 – 1855), a Glagolitic friar of the Franciscan Third Order Regular, was a teacher of Old Church Slavonic and Croatian in Zadar theological seminary. It is known that he prepared a short grammar-book of Church Slavonic for his students. Z. Vince (1978: 134) wrote that the model for

this grammar-book was the grammar of Meletij Smotricki from 1619, while S. Ivančić (1910: 190) thought that his model was the grammar-book by Joseph Dobrowski of 1822. In the archives of the Franciscian Tertiary monastery in Školjić 12 leafs of a manuscript grammar-book from the 19th century have been preserved which were believed to be from Mihaljević's grammar-book. It is the third and last part of the grammar-book dealing with syntax, more precisely government and word-order. The authors have determined that this text bears no connection to Smotricki's grammar-book and that it is a shortened version of Dobrowski's grammar-book. The arguments in favor of the assumption that it is a part of Mihaljević's grammar are: 1) beside Dragutin Parčić's grammar-book, it is the only manuscript Old Church Slavonic grammar-book which is kept in the monastery of a Franciscan Tertiary monastery, 2) Ivančić' statement that Brother Benedikt had prepared a shortened version of Dobrowski's grammar-book, and 3) the title *Pro III Theologico Cursu* and the later note on the back of the 12th leaf *Scripta theol. (III razr)* which show that it is the manual for the third year of schooling and it is well-known that in Zadar Central Theological Seminary for Dalmatia Old Church Slavonic language and the Glagolitic script were thought in the first three years of study. In the paper these 12 leafs are described and the relation of the text on them with the grammar-book of Joseph Dobrowski is analysed in detail. It is determined that apart from the shortening of the text Mihaljević made only minor stylistic changes in the Latin text and changed a few abbreviations. He wrote Old Church Slavonic examples in the Croatian Glagolitic script instead of in old Cyrillic script, using the orthography of East Slavic editions of the Congregation for the Propagation of the Faith which was formed by Mateo Karaman. As the most probable time of origin of Mihaljević's grammar the authors state the period between 1826 and 1829.

Keywords: Friar Benedikt Mihaljević, Glagolitic Friars of the Third Order Regular, Old Church Slavonic grammar

Cljučne riječi: fra Benedikt Mihaljević, franjevci trećoreci glagoljaši, staroslavenska gramatika

Ana Mihaljević
Klasična gimnazija u Zagrebu
HR-10000 Zagreb, Križanićeva 4a
amihaljevi@gmail.com

Milan Mihaljević
Staroslavenski institut
HR-10000 Zagreb, Demetrova 11
mihalj@stin.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

47

vol. 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2015.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 47, vol. 1

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher
Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor
Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board
Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*
Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Samanta Paronić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

RADOVI 47
vol. 1

ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Tematski blok / Themed issue

TREĆOREDSKA GLAGOLJAŠKA TRADICIJA U EUROPSKOM KONTEKSTU TERTIARY GLAGOLITIC TRADITION IN EUROPEAN CONTEXT

Radovi međunarodnoga znanstvenog skupa
održanoga 27. i 28. IX. 2013. na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu
u organizaciji

Provincije franjevac trećoredaca glagoljaša u Zagrebu, Hrvatskoga katoličkog
sveučilišta u Zagrebu, Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek za
povijest, Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu – Odsjek za povijest, Instituta
za povijest umjetnosti u Zagrebu i Staroslavenskoga instituta u Zagrebu

Proceedings of the International Scientific Conference
held on 27th and 28th September 2013 at the Catholic University of Croatia in Zagreb
and organized by
the Province of the Glagolitic Friars of the Third Order Regular, Catholic University
of Croatia in Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences of the University
of Zagreb - Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences of
the University of Split - Department of History, Institute of Art History,
and Old Church Slavonic Institute

Gosti urednici / Guest editors

Ivan BOTICA
Tomislav GALOVIĆ
Kristijan KUJAR